

Issam Khirallah

Wroclaw 19.05.2020

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Nauk Społecznych

Instytut Filozofii

Issam Khirallah
20.05.2020

Ph.D. abstract

The main purpose of this comparative study is to analyse affinities between Hans Jonas's theory of responsibility, and the Arabic-Islamic tradition as deconstructed by Al-Jabri. The aim of this thesis is to look for the relevant intersections, parallels, convergences and divergences between Jonas and the Arabic tradition. In order to conduct this study, I firstly outline the Arabic-Islamic approach to responsibility using the binoculars of Al-Jabri and secondly, I expose the main premises of Jonas' philosophy, its claims and implications. I put forward several arguments justifying the choice of Jonas's theory of responsibility to conduct a comparison with Arabic-Islamic ethics of responsibility. I argue that Jonas's relevance to this comparison lies mainly in his soft secularism (his "secular religiosity", in Ron Margolin's expression), his argument on behalf of the inclusion of religion in public debates and assigning a semantic role to it. This makes him very close to Arabic-Islamic reality where religion in its different manifestations is shaping the Arabic subject in all its pursuits. Jonas's philosophy is not purely secular and calls for some sort of transcendence.

In this study I reconstruct Jonas's philosophy of life that constitutes the backdrop of his theory of responsibility. What strikes one in Jonas's work is his use of metaphysics to found his new ethics of the future; his voluntarist call to transform ethics and secure a place in it to the future generations, as well as to assert the intrinsic value of all beings; his use of religious metaphors and myths to empower the message of responsibility while at the same time claiming rationalism and secularity; his call to use a rational fear to bring about the desired changes in the ethics of responsibility; his catastrophist view of life, his advocating for the installation of an enlightened elite capable of imposing unwanted changes by the great masses etc. All these elements make Jonas's philosophy appealing enough to conduct a comparison with the Arabic-Islamic tradition.

The main questions posed in this thesis are as follows: what are the constituents of responsibility in the Arabic-Islamic tradition? What major contribution did the metaphysical schools and Arabic philosophy make to develop a concept of responsibility? What are the foundations of Jonas's concept of responsibility?

Also, I pose the questions regarding the founding premises of responsibility in each of the five traditions that, according to Al-Jabri, make up the Arabic-Islamic tradition. What are the points of intersection and those of discord between Jonas's work on responsibility and the Arabic-Islamic (or any of its metaphysical and philosophical schools) concept of responsibility? Which components of Arabic-Islamic ethics reflect best Jonas's concern of the future generations, the environment and its intrinsic value? Can we consider all Jonas's practical implications of his philosophy relevant for the Arabic context? What are the lessons we could derive from the unique methodology of reconciling secular ethics, religion, metaphysics and mythology introduced by Jonas? Can we, based on Jonas, aim at laying down basic foundations for responsibility in the Arabic world without creating or reproducing frictions between the Arabic-Islamic traditions?

The Jonassian perspective attempts to adopt a comprehensive approach in which the subject matter of responsibility is extended further than the living humans, and embraces the environment (fauna and flora), the future generations and a sustainable state of life in the future. It is future-oriented as it is the future that should determine the actions of the present and not the other way around. In other words, the present generation is accountable for its actions towards future generations. Likewise, it is interesting to see if one can find indications of the similar concern for the future within the Arabic-Islamic tradition.

The Jonassian perspective involves one of the main features of modernity: technology, and its impact on human nature; Jonas speaks of the Homo Sapiens being dominated by the Homo Faber, which can potentially lead to catastrophe or apocalypse. Jonas's theory is postmodern, eschatological, predictive and aims at reinventing ethics. It uses theological myths, such as the meaning of life, God's disempowerment, the intrinsic value of non-human species, and promotes fear as a means to limit the damage caused to life and avoid future catastrophe. Likewise, the Islamic creed is catastrophist in the sense that the apocalypse is a recurrent subject, it conveys a purpose of life as an intrinsic value, and it also employs fear as a way to convey the ethical and political change or status quo. Also, we find in the Arabic-Islamic tradition some elements of God's disempowerment and indication as to the intrinsic value endowed to all creation.

Jonas believes that ontology – a theory of being as a part of his philosophy of life – should be at the foundation of ethics. Likewise, the use of metaphysics as a source of ethics is widespread among Mu'tazila and most Arabic philosophers of the Middle Ages. Also, Jonas uses religious semantics borrowed from Judaism to empower his concept of responsibility, while at the same time he sees that traditional religions are incapable of solving the issues that we face thanks to modernity and are thus incapable of ensuring a sustainable and responsible life on earth. To religion he assigns solely a metaphorical and semantical role. I attempt to determine whether Jonas's conclusion is applicable to the Islamic tradition. In other words, is Islamic tradition incapable of solving the problems of modernity connected with progress? Through this study I argue, contrary to Jonas's claim, that religion could be used to promote full responsibility and freedom like it happened in the case of the theological school of Mu'tazila and the religious scholar and philosopher Ibn Rushd (Averroes).

Also, it is worthwhile to compare Jonas's critique of Gnosticism which, for him, nurtures ethical indifference and escapism, with Al-Jabri's stance with regards to Sufism which, according to him, nurtures the same attitudes as Gnosticism. At the same time, Jonas's critique of nihilism and its uncontrolled technological developments that contribute to altering the image of man and the loss of the meaning of life's suggest to some interpreters that he is very close to being a religious philosopher although he claims his theory is purely secular.

Another point of comparison between Jonas and the Arabic-Islamic tradition are the political implications of Jonas's theory. I argue that Jonas's political conclusions are, when compared to Al-Jabri's conclusions, strikingly similar to those implemented centuries ago in the Arabic political reality. Like in the Arabic context, Jonas advocates the introduction and the acceptance of an enlightened elite to take political control over the people. Only such elite would be capable of imposing unwanted measures, with the use of tyranny, on the rest of the population so as to preserve future generations and future life on earth. Likewise, a similar solution, according to Al-Jabri, was practically implemented back in the seventh century when Arabs agreed to accept tyrannical elitism as the only way to cease the political struggles for power that led to what Al-Jabri calls the *value crisis*.

In the above comparisons I employ a number of concepts which are recurrent in this study, especially those of free will, destiny, accountability, Amanah, viceregency, tyranny, accountability deferral to the afterlife, Muru'a, Futuwwa, virtuous city, obedience, Turath's by-products (messianism, intercession, invocation, God's justice appliance on earth), freedom, annihilation of the Self in God, the centrality of the individual versus the centrality of the State, catastrophe and fear, value crisis, objectivism versus subjectivism of ethics, etc. On many

occasions, it is through these concepts that an idea of responsibility is being explained in each of the five ethical systems that form the Arabic-Islamic ethics.

Employing Jonas's philosophy for the benefit of Arabic-Islamic responsibility does not prevent me from looking into some of its internal deficiencies, failures, shortcomings and inconsistencies. The major stress in this respect is laid on the political implications of Jonas's theory. While the foundations, principles and concepts he proposes tackle the very problems of modernity and progress, he arguably fails at the political level where, contrary to the purpose, his *pharmacopeia* could jeopardize responsibility and freedom at individual and collective levels instead of empowering them. For this reason, I propose to reverse the analysis by exposing Jonas's theoretical weaknesses in light of Al-Jabri's historical interpretation of Arabic political ethics, namely the moment of crisis or catastrophe and the transformation of ethics that occurred in the 7th century C.E. It is Al-Jabri's demonstration of an Arabic moment in history that sheds some lights on Jonas's theoretical conclusions. In fact, I attempt to oppose the historical interpretation of Arabic political-ethical history to the heuristics of fear and the enlightened elite introduced by Jonas to prove that the latter is proposing a dangerous panacea to the issue of catastrophe, namely a tyrannical elitism.

In the thesis, I attempt to showcase how prolific the scripture is in discussing responsibility and accountability of the human being and how, in its attempt to reject Mu'tazila's rationalism, the mainstream religious tradition has the tendency to always emphasize more God's omnipotence and overshadow the power of the human action and its responsibility and capacity for changing the human condition. I look up for the concept of responsibility in the original sources of Islam: *Qur'an* and *Hadith* (sayings and deeds attributed to the Prophet of Islam). The goal is to reach an unbiased look at the Islamic message regardless of the opinion of mainstream tradition. Concepts of free choice, *Amanah* (trusteeship) and *Khilafa* (viceregency) are highlighted and explored. I also explore the subject matters or recipients of human responsibility.

I also attempt to show that some theological schools and Arabic philosophy had a somehow sophisticated approach to responsibility in the Jonassian sense. This was the case of Mu'tazila and the human creation of deeds, the case of the holy scripture where responsibility for oneself, all beings and earth is established and where unity is claimed between the world and Man, the case of the pre-Islamic value of Muru'a that promotes non-reciprocity (a cardinal feature of Jonas's future ethics of responsibility), and the case of Arabic-Islamic philosophers who preach the unity of God and Islamic creed while at the same time admit the centrality of the individual, the objectivism of ethics and the full responsibility of humans for their actions.

While one cannot claim that all elements of Jonas's responsibility are found in the Arabic tradition, there are other obvious points of intersection which involve the role of deity, creation, hope, image of man, meaning of life. Both Jonas and Islamic tradition would agree nihilism is not the way to salvation of humans on earth. Another point of intersection is found in Al-Jabri's views on Sufism, and Jonas's views on Gnosticism. Both approaches encourage a repudiation of life and thus a weakening of responsibility. Jonas's religious assumption of a disempowered God finds its parallel with Mu'tazila.

The choice of Jonas's theory to conduct this study on the Arabic-Islamic tradition has proven relevant in that its methodology constitutes a good example for consideration in the Arabic-Islamic context where a renewal of the concept of responsibility is desperately needed. Jonas's soft secularism or *secular religiosity* is a textbook case where secularism merges with a certain level of religiosity. For him, embedding responsibility's constituents in religion is a key to the empowerment of the idea of responsibility. Simultaneously, the concept of responsibility has become weakened in the Arabic context; according to Al-Jabri, it is *Turath* that is responsible for the weakening. However, the Arabic-Islamic tradition shapes the Arabic subject profoundly and it is undesirable to have it wiped out because it is what constitutes the identity of the Arabic self. Also, the complete rejection of one's past tradition in order to fully embrace secularism would demand a coercive revolution in the Arabic reality at all levels which is highly unlikely. Therefore, a marriage between secularism and religious thought is unavoidable. I believe that Jonas provides a very useful example whereby one practical concept – responsibility – could be formulated in such a way as to reconcile different, sometimes contradictory, worldviews.

Streszczenia pracy doktorskiej

Głównym celem tej pracy jest przeprowadzenie analizy porównawczej między teorią odpowiedzialności Hansa Jonasa oraz arabsko-islamską tradycją na przykładzie filozofii Mohameda Abeda Al-Jabriego. Analiza ta będzie polegać na przedstawieniu rozbieżności i podobieństw między filozofią Hansa Jonasa a tradycją arabską. W celu przeprowadzenia tego badania początkowo nakreślę podejście do terminu odpowiedzialności przez arabsko-islamską tradycję oraz skupię się na głównych założeniach filozofii Jonasa. Przedstawię również kilka argumentów uzasadniających wybór teorii odpowiedzialności Jonasa, aby przeprowadzić porównanie z arabsko-islamską etyką odpowiedzialności. Twierdzę, że wybór teorii Jonasa do przeprowadzenia tego porównania jest zasadny głównie ze względu na jego łagodny sekularyzm (jego świecką religijność jak mówi Ron Margolin), jego tolerancję do włączania religii do debat publicznych i przypisywanie semantycznej roli religii. Te aspekty czynią go najbliższym rzeczywistości arabsko-islamskiej, w której religia w różnych przejawach kształtuje podmiot arabski. Filozofia Jonasa nie jest czysto świecka i wymaga pewnego rodzaju transcendencji.

Celem tej pracy jest przyjrzenie się filozofii Jonasa, która stanowi tło jego teorii odpowiedzialności. To, co charakterystyczne w twórczości Jonasa to użycie metafizyki w celu stworzenia nowej etyki przyszłości; jego dobrowolne wezwanie do przekształcenia etyki i przekazania jej przyszłym pokoleniom; wykorzystanie religijnych metafor i mitów w celu wzmocnienia przesłania odpowiedzialności, jednocześnie domagając się racjonalizmu i świeckości; wezwanie do użycia racjonalnego strachu w celu wprowadzenia pożądanых zmian w etyce odpowiedzialności; jego katastroficzny pogląd na życie, jego poparcie wobec panowania elity zdolnej do narzucania innym niechcianych zmian itp. Wszystkie te elementy sprawiają, że filozofia Jonasa jest wystarczająco atrakcyjna, aby przeprowadzić porównanie z tradycją arabsko-islamską.

Główne pytania postawione w tej pracy są następujące: jakie są części składowe odpowiedzialności w tradycji arabsko-islamskiej? Jaki znaczący wkład miały szkoły metafizyczne i filozofia arabska w budowaniu koncepcji odpowiedzialności? Jakie są podstawy koncepcji odpowiedzialności Jonasa? Analogicznie, jakie są podstawowe założenia odpowiedzialności w każdej z pięciu tradycji, które według Al-Jabri składają się na tradycję arabsko-islamską? Jakie są punkty niezgody między teorią odpowiedzialności wg Jonasa a tą

propagowaną przez tradycję arabsko-islamską (lub którąkolwiek z jej szkół metafizycznych i filozoficznych)? Które elementy arabsko-islamskiej etyki najlepiej odzwierciedlają troskę o przyszłe pokolenia, środowisko i jego wewnętrzną wartość? Jakie lekcje możemy wyciągnąć z unikalnej metodologii pogodzenia świeckiej etyki, religii, metafizyki i mitologii proponowanej przez Jonasa? Czy możemy, w oparciu o Jonasa, dążyć do ustanowienia podstawowych postaw odpowiedzialności w świecie arabskim bez tworzenia lub powielania zgrzytów między tradycjami arabsko-islamskimi?

Perspektywa Jonasa stara się przyjąć kompleksowe podejście, w którym przedmiot odpowiedzialności jest szerszy niż ludzkość i obejmuje, środowisko (faunę i florę), przyszłe pokolenia i zrównoważone podejście do życia w przyszłości. Jest zorientowany na przyszłość, ponieważ to przyszłość powinna określać działania teraźniejszości, a nie na odwrót. Innymi słowy, obecne pokolenie jest odpowiedzialne za swoje działania wobec przyszłych pokoleń. Podobnie podejmę próby sprawdzenia czy w tradycji arabsko-islamskiej można znaleźć przesłanki wskazujące na zorientowanie się na przyszłość i skupienie się na wyzwaniach, które ze sobą niesie.

Teoria Jonasa obejmuje jedną z głównych cech nowoczesności: technologię i jej wpływ na ludzką naturę; Jonas mówi o dominacji Homo Sapiens przez Homo Faber, co może potencjalnie doprowadzić do katastrofy lub apokalipsy. Teoria Jonasa jest postmodernistyczna, eschatologiczna, predykcyjna i ma na celu nowe spojrzenie na etykę. Wykorzystuje teologiczne mity, takie jak sens życia i bezsilność Boga oraz wewnętrzną wartość gatunków innych niż ludzie, oraz promuje strach jako środek ograniczania szkód wyrządzonych życiu na ziemi i uniknięcia przyszłej katastrofy. Podobnie w Islamie apokalipsa jest powracającym tematem, który podkreśla cel życia a także wykorzystuje strach jako sposób na wprowadzanie zmian etycznych i politycznych lub utrzymanie status quo. Ponadto w tradycji arabsko-islamskiej znajdujemy pewne elementy boskiej bezsilności i wskazania co do tego, że każde stworzenie jest obdarzone wewnętrzną wartością.

Jonas uważa, że ontologia - teoria jego filozofii życia - powinna być źródłem etyki. Podobnie zastosowanie metafizyki jako źródła etyki jest szeroko rozpowszechnione wśród Mu'tazali i większości arabskich filozofów średniowiecza. Ponadto Jonas używa semantyki religijnej zapożyczanej z judaizmu, aby wzmocnić swoją koncepcję odpowiedzialności, choć jednocześnie podkreśla, że tradycyjne religie nie są w stanie rozwiązać problemów przed którymi stoimy w dzisiejszym świecie, a tym samym nie są w stanie zapewnić

zrównoważonego i odpowiedzialnego życia na ziemi. Jonas przypisuje religii jedynie rolę metaforyczną i semantyczną. W swojej pracy zbadam, czy wnioski Jonasa mogłyby mieć zastosowanie w tradycji islamskiej. Innymi słowy, czy tradycja islamska nie jest w stanie rozwiązać problemów nowoczesności związanych z postępem? Poprzez to badanie dowodzę, w przeciwieństwie do twierdzenia Jonasa, że religii można użyć do promowania pełnej odpowiedzialności i wolności, tak jak to się stało w przypadku szkoły teologicznej Mu'tazili oraz uczonego i filozofa Ibn Rushda (Averroes).

Warto również porównać krytykę gnostycyzmu Jonasa, którą charakteryzuje obojętność etyczna i eskapizm, ze stanowiskiem Al-Jabriego w odniesieniu do sufizmu, który według niego pielęgnuje te same wartości co gnostycyzm. Jednocześnie krytykowany przez Jonasa nihilizm i związany z nim niekontrolowany rozwój technologiczny, zmiana wizerunku człowieka i utrata sensu życia sprawiają, że niektórzy uważają go za filozofa religijnego, chociaż twierdzi, że jego teoria jest czysto świecka.

Kolejnym punktem porównania między Jonaszem a tradycją arabsko-islamską są polityczne implikacje teorii Jonasa. W swoim badaniu stwierdzam, że polityczne wnioski Jonasa są uderzająco podobne do wniosków wprowadzonych przed wiekami w arabskiej rzeczywistości politycznej. Podobnie jak w kontekście arabskim, Jonas opowiada się za wprowadzeniem i akceptacją oświeconej elity do przejęcia kontroli politycznej nad narodem. Tylko taka elita byłaby w stanie wprowadzić niepopularne środki i przy użyciu tyranii wobec reszty populacji zachować przyszłe pokolenia i przyszłe życie na ziemi. Podobne rozwiązanie zostało wdrożone w praktyce w VIII wieku, gdy Arabowie zgodzili się zaakceptować tyraniczną elitarność jako jedyny sposób na zakończenie politycznych walk o władzę, które doprowadziły do tego, co Al-Jabri nazywa kryzysem wartości.

Aby przeprowadzić porównania o których mowa powyżej opieram się na takich pojęciach jak: wolna wola, przeznaczenie, odpowiedzialność, Amanah, tyrania, odroczenie odpowiedzialności do życia posmiernego, Muru'a, Futuwwa, miasto cnotliwe, posłuszeństwo, produkty uboczne Turatha (mesjanizm, wstawiennictwo, inwokacja, Boża sprawiedliwość na ziemi), wolność, unicestwienie jaźni w Bogu, centralność jednostki wobec centralności państwa, katastrofa i strach, kryzys wartości, obiektywizm kontra subiektywizm etyki itp. będą to powtarzające się pojęcia lub dyskusje w tym badaniu. W wielu przypadkach dzięki podejściom do tych koncepcji idea odpowiedzialności może zostać uchwycona w każdym z pięciu systemów etycznych tworzących etykę arabsko-islamską.

Użycie filozofii Jonasa na rzecz arabsko-islamskiej odpowiedzialności nie zwalnia mnie od uwypuklenia niektórych z jej wewnętrznych braków, niepowodzeń, zaniedbań, niedociągnięć i niespójności. Główny nacisk zostanie położony na polityczne implikacje teorii Jonasa. Podczas gdy fundamenty, zasady i koncepcje, które proponuje, mają na celu rozwiązanie problemów nowoczesności i postępu, nie udaje się to na poziomie politycznym, gdzie proponowane przez niego panaceum mogłoby zagrozić odpowiedzialności i wolności na poziomie indywidualnym i zbiorowym. Proponuję zatem odwroconą analizę polegającą na ujawnieniu braków w teorii Jonasa w świetle historycznej interpretacji arabskiej etyki politycznej przez Al-Jabri, a mianowicie momentu kryzysu oraz transformacji etyki, która nastąpiła w VII wieku naszej ery. To demonstracja arabskiego momentu w historii przez Al Jabri rzuca nieco światła na teoretyczne wnioski Jonasa. W rzeczywistości staram się przeciwstawić historycznej interpretacji arabskiej historii polityczno-etycznej i oświeconej elicie wprowadzonej przez Jonasa, aby udowodnić, że Jonas proponuje niebezpieczne rozwiązanie w postaci tyranii.

W tej pracy staram się pokazać jak bogaty jest Koran w dyskusje o odpowiedzialności człowieka i jak główna tradycja religijna, w swojej próbie przeciwstawienia się racjonalizmowi Mu'tazili, ma tendencję do tego, by podkreślać Bożą wszechmoc i podważać siłę działań człowieka oraz jego odpowiedzialność i zdolność do zmiany ludzkiego losu. Poszukam pojęcia odpowiedzialności w oryginalnych źródłach islamu: Koranie i Hadisie (wypowiedzi i czyny Proroka Islamu). Celem jest bezstronne spojrzenie na przesłanie islamskie, niezależnie od tradycji głównego nurtu. Pojęcia wolnego wyboru, Amanah (powiernictwo) i Khilafa (delegacja władzy) zostaną również wyróżnione i zbadane.

Próbuję również wykazać, że niektóre szkoły teologiczne i filozofia arabska miały pewne wyrafinowane podejście do odpowiedzialności w sensie jonassowskim. Tak było w przypadku Mu'tazili i kreowaniu ludzkich czynów; w Koranie, w którym ustanowiono odpowiedzialność za siebie, wszystkie istoty i ziemię, oraz jedność świata i człowieka; wartości promowane przez przedislamską szkołę Muru'a, która promuje brak wzajemności (kardynalna cecha przyszłej etyki odpowiedzialności Jonasa) oraz przypadek filozofów arabsko-islamskich, którzy głoszą jedność Boga i wyznania islamskiego, jednocześnie uznając centralność jednostki, obiektywizm etyki i pełną odpowiedzialność człowieka za swoje czyny.

Chociaż nie można twierdzić, że wszystkie elementy odpowiedzialności Jonasa znajdują się w tradycji arabskiej, istnieją inne punkty warte uwagi takie jak rola bóstwa, stworzenia, nadzieja,

obraz człowieka czy sens życia. Zarówno Jonas, jak i islamska tradycja zgodzą się, że nihilizm nie jest drogą do zbawienia ludzi na ziemi. Kolejny punkt spójny znajduje się w poglądach Al-Jabri na temat sufizmu i poglądach Jonasa na gnostycyzm. Oba podejścia zachęcają do pewnego odrzucenia życia, a tym samym do osłabienia odpowiedzialności. Teoria Jonasa o Bogu pozbawionym władzy jest zbieżna z Mu'tazilą.

Wybór teorii Jonasa do przeprowadzenia tego badania okazał się istotny, ponieważ jego metodologia stanowi dobry przykład do rozważenia w kontekście arabsko-islamskim, w którym rozpaczliwie potrzebne jest odnowienie pojęcia odpowiedzialności. Miękki sekularyzm Jonasa lub świecka religijność to przypadek podręcznikowy, w którym sekularyzm łączy się z pewnym poziomem religijności. Dla Jonasa osadzenie elementów odpowiedzialności w religii jest kluczem do wzmocnienia idei odpowiedzialności. Jednocześnie koncepcja odpowiedzialności osłabła w kontekście arabskim, a Turath jest postrzegany przez Al-Jabri jako tradycja odpowiedzialna za takie osłabienie. Arabsko-islamska tradycja głęboko kształtuje arabski podmiot i nie jest pożądane, aby została on wymazana, ponieważ to właśnie ona stanowi tożsamość arabskiego ja. Ponadto całkowite odrzucenie własnej tradycji w celu pełnego przyjęcia sekularyzmu wymagałoby przymusowej rewolucji w rzeczywistości arabskiej na wszystkich poziomach, co jest wysoce mało prawdopodobne. Dlatego połączenie sekularyzmu z myślą religijną jest nieuniknione, a Jonas stanowi bardzo przydatny przykład, w którym można sformułować jedną praktyczną koncepcję - odpowiedzialność - na podstawie różnych, czasem sprzecznych światopoglądów.